

Богдан Филов, портрет в сепия

„Какво ще си кажат хората“ е махленски аргумент. Колкото и да е сбъркал като премиер, първият български археолог заслужава изваждане от черно-бялото клише

„Защо да няма улица на името на Богдан Филов? Нали в София има магазин „Хюго Бос“, дизайнерът на есесовските униформи“, опита да се пошегува анонимен форумец покрай спряното общинско решение след намеса на израелското посолство. Скандалът показва колко лош вкус бълва интернетският фолклор и как историята може да се обърне на комикс, ако се вкара в политическа употреба. Жокера е лошият, Батман е добрият, но кой е Богдан Филов? Догодина ще се навършат 65 г. от разстрела му, а той си остава тъмна фигура. Не само защото върви в комплект с Хитлер и националната катастрофа, но и защото осветляването на фактите около него се смята за рисковано занимание. Няма ли публикация за Филов да се схване като реабилитация, суетят се

партийците през 1884-а, когато сп. „Пламък“ пуска биографичния очерк на Илчо Димитров, току-що събрал дневника му в книга. Тодор Живков спира разпространението и... защото какво заключение ще си направят хората от нея - буржоазията е защитавала националните интереси, а комунистите са отстъпвали“. Ами какво ще си кажат европейците, ако сега не ни е срам от този антисемит и колаборационист... Историците още стъпват наредко и предпазливо в територията „Филов“ - голям учен, но дали и напълно провален политик? Неговото правителство прати на смърт 11 343 евреи от Беломорска Тракия и Македония, но нямаше ли да са много повече жертвите, ако заради същото това правителство германците не ни брояха за съюзници?

ИРИНА ВАГАЛИНСКА

Навръх 1941-ва положението на министър-председателя Богдан Филов е като на пияницата от лица - онзи, който си търсел ключа под лампата, защото само там било светло. Втората световна е стигнала до Балканите, България не може да си играе повече на неутралитет, а има шанс да си влезе в границите отпреди Версайския договор единствено в съюз с германците. Те вече са накарали румънците да ни върнат Южна Добруджа, докато англичаните и французите пазят статуквото и интересите на съседите ни. Хитлер обаче не дава нещо срещу нищо. Филов го научава от първа ръка и на 7 януари иска среща с цар Борис III, за да го убеди, че няма как да не подпишем Тристранния пакт. В дневника си премиерът споменава, че се чувства малко

като Бисмарк

с нерешителния пруски крал, защото царят „предпочита да абдикира или да се хвърли в обятията на Русия, макар и да се большевизираме... Бои се, че щом сключим пакта, англичаните ще започнат да хвърлят бомби с аероплани, че народът няма да има ни-

какво желание да се бие и че може да избухнат смутове... Апелирах към царя да бъде войник, каквото е бил в миналото, и да не изоставя страната... Казах му, че аз не съм бил войник, но произхождам от военно семейство и никога не съм отстъпвал пред борбата. Ако трябва да пагнем, нека пагнем поне с чест“.

По-късно англичаните наистина ще хвърлят бомби над София, а Филов ще пагне, без да опита да избяга в чужбина от съда на отечествено-фронтовците. Като баща си и той ще умре с убеждението, че е правил най-доброто за страната, макар двамата да са разстреляни за различни политически пристрастия.

Димитър Филов няма как да не е русофил още от Одеската семинария, където решава, че не е роден за поп. Заедно със слученика си от Калофер Христо Ботев учителства в Бесарабия, после се записва в юнкерско училище. Поручик Филов е командир на рота в опълчението, участвало в отбраната на Шипка, и е сред тримата офицери, помогнали за свалянето на пашата в Пловдив и отптам - за Съединението през 1885 г. Година по-късно Филов-баща се забърква в заговора срещу княз Батенберг. Продължава да е русофил и след изването на Стам-

болов на власт. Последният му бунт - срещу регентството на 18 февруари 1887 г., оставя Елисавета Сахатчиева-Филова

вдовци с двата синове

По-големият е Богдан, едва на 4 (по-малкият Светополк умира млад).

Майката трябва да е настръхвала ученолюбиво на момчето, което завършва с отличие гимназия в София и заминава с гържавна стипендия в Германия. След обучение по класически езици, римска история и археология в три университета Филов-младши защитава доктората си „Легионите в провинция Мизия“, тутакси отпечатан в немско издание. Тази работа още се смята за класика - както повечето други изследвания на Филов, който се води и основател на тракологията с „Паметници на тракийското изкуство“.

По време на Балканската война и Първата световна той върви след армията да описва и да събира старини, без да прекъсва професионалната шифровка. В несигурните времена на пионери и лаци Филов блести с подготовка, талант и амбиции, които ще го изкачат до професионалния връх и ще го накарат да почувства клаустрофобия в академичния свят.

Преломната 1938-а го заварва на 55, след като е стигнал от уредник до директор на Народния (археологическия) музей, станал е почетен доктор на половината европейски университети, бил е ректор на СУ, а от 1937 г. е и председател на БАН. Като че от скука или

в подготовка за друга кариера

Богдан Филов оглавява и българския ПЕН клуб, редовно играе бридж в „Юнион клуб“, завързва връзки с дипломати в тенис клуба и малко преди да навърши 50, се жени за неособено красивата, но богата Евдокия (Кита) Петева. Тя също е учила в Германия и работи в Етнографския музей - там по онова време директор е приятелят на Филов Ст.Л. Костов.

За първите контакти на Филов с двореца не се знае много, освен че през април 1936-а присъства на срещата с лидери на разтурените преди 2 години партии. Предполага се, че най-късно тогава е влязъл в прословутото царско мефтерче с интересни личности: учен с престиж, но пък неизкушен от политиката и затова вероятно по-лесен за направляване. При обсъждането на премиерските кандидатури след махането на Георги Кьосеиванов царският съветник Любомир Лулчев го формулира така: „Турете Филова, та да бъде

англоФилов или германоФилов

както се наложи.“ Човекът вече е минал

първа проба за лоялност като министър на просвещението от ноември 1938-а.

Когато поема премиерския пост на 14 февруари 1940-а, Филов сигурно си дава сметка колко опасно е това в страна с чести и кървави обрати. Вероятно си вярва, че ще бъде отличник и в управлението. Не знаем какви емоции са го водили - дневникът му е на прагматик, който записва с кого за какво си е говорил. Няма вайкане при убийството на генерал Луков или при смъртта на царя, нито притреперване в коленете при срещите с Мусолини и Хитлер. Евреите не са обект на специална омраза - само на цинично пренебрежение. Настроен е да ги жертва, щом (според него) политическата изгода го изисква. Така се стига до антисемитския Закон за защита на нацията и до депортирането на 11 343 евреи от „новите земи“. Още 9000 от „старите“ са щели да ги последват в лагерите на смъртта, но съпротивата у нас е силна на всички нива. Богдан Филов посреща акцията начело с подпредседателя на Народното събрание Димитър Пешев като атака срещу правителството. Лично застава повечето от 43-мата депутати да си оттеглят подписите от декларацията срещу антиеврейските мерки и дирижира бламирането на Пешев. Отбелязва: „Сега виждам действително какво голямо влияние имат еврейците и колко са те вредни.“ От коментарите му в дневни-

ка се подразбира, че само вътрешният министър Петър Габровски е по-краен, защото

иска „под ножа“ и покръстените евреи

а Филов е против, „за да не гразним синода“. Не му се иска да печели още врагове и да дава поводи на германците да си мислят, че ултрасите на Александър Цанков са по-подходящи за управлението.

Тогава все още смята своето правителство за спасително, защото е вкарало страната във война с поставяне на условия - да не се бием на Източния фронт и с балканските съседи, макар че територията ни може да се използва за атака срещу тях. А това не е малко за разговор с Хитлер.

Факт е, че немската армия близо у нас час и половина преди да подпишем Тристранния пакт и за „гафа“ се разбира по време на официалния обяд. Ама това е формалност, успокояват генералите българските си гости. Така или иначе трябвало да стигнат до Гърция и имали два варианта - без съпротива за 24 часа, със - за 48. Само броят на убитите съпротивляващи се няма как да бъде изчислен.

Прогерманската ориентация на Филовото правителство продължава и след обрата във войната, но премиерът разбира, че трябва да се търси помощ от всички на запад от СССР. До пълното си оттегляне от властта остава твърд поддръжник на тезата, че влизането на съветските войски ще е

най-голямата катастрофа

за страната ни. А че ще е и лична, не го вълнува толкова - по време на бомбардировките се разхожда из София, за да разсее слуховете, че е избягал. После остава да поеме отговорността си за управлението.

За шестте си години във властта Филов оставя впечатлението за човек, който гони слава, но не и материален интерес. И като че изпитва антипатия към гешефтарите. По негово време е обвинен в корупция министърът на търговията Никола Захариев, за същото са отнети мандатите на депутатите Александър Каралетров и Дени Костов. С всичките си грехове управляващ, който опитва да следва правилото, че „в живота не остава нищо друго, освен да бъдем честни към себе си и другите, а отптам нататък каквото бог даде“, и от днешна гледна точка заслужава по-особено внимание. Но все пак да си беше останал при книгите и при разкопките. ■